MAX BLECHER-GNOSEOLOGY OF SUFFERING

Mirela Radu
Assist., PhD, "Titu Maiorescu" University of Bucharest

Abstract: Deprived of the chance of enjoying his readers with more texts, Max Blecher (1909-1938) was among the writers widowed of the "... the biographical respite to write, but also of the recognition of his work dimensions."[1] In Blecher's case Adventures in Immediate Unreality (1936) was framed by critics in various literary genres, but it managed to always elude accurate limitations. He applied the experimentalist principles of conclusions derived from premises. This inclination towards experimentalism, towards inner investigation even of the most morbid corners of suffering both corporal and mental, can be attributed in the case of this writer to the medical studies he had begun but had never had the chance to finish. All his literary work is founded on logics. Therefore, we might conclude that all his writings are a kind of semiotics of human suffering brought to the level of art.

Keywords: semiotics, experimentalism, dissolution, gnoseology, ailing

Experimentalismului, apărut în literatura franceză a anilor '40, îşi are sorgintea în ţara noastră, după părerea unor critici. Experimentalismul, în forma sa teoretică l-a avut ca părinte pe **Karl Theodor Jaspers** (1883-1969), psihiatru şi filozof de origine germană. Absolvent al Facultăţii de Medicină, Jaspers îşi leagă numele de studii psihiatrice, psihologice şi filozofice. La începutul carierierei sale medicale, psihiatrul german avea să pună bazele perspectivei biografice în studierea bolilor psihice în lucrarea în două volume intitulată *Tratat de psihopatologie generală* (1913), ceea ce va reprezenta un salt uriaş în înţelegerea maladiilor psihice. La rândul său, Jaspers a fost înrâurit de scrierile lui Søren Kierkegaard şi ale lui Friedrich Nietzsche. Ştiinţa modernă îi datorează lui Jaspers viziune largă prin care aduce în prim plan limitările a ceea ce în ziua de astăzi numim neopozitivism.

Făcând apel la transcendentalism, ca unică sursă de evadare din mundan, Jaspers a împărtăşit cu Martin Heidegger nu doar viziuni filozofice comune dar şi o strânsă amiciţie care avea să înceteze prin aderarea celui de-al doilea la concepţia nazistă. Existenţialismul se găseşte la graniţa dintre medicină, literatură şi filozofie, constituindu-se într-o încercare de a explica trăirea umană într-o formă cât mai integratoare care are în centrul său omul cu trăirile sale. După al doilea Război, această abordare de eliberare de sub imperiul docrinelor de orice fel şi cultivarea autenticităţii tinde să capete o mai mare importanţă cu atât mai mult cu cât umanitatea a trecut prin experienţele cutremurătoare ale deflagraţiei mondiale care lăsase urme adânci în conştiinţă. Această mişcare avea să contamineze arii dintre cele mai diverse: filozofia, literatura, psihiatria, medicina, creaţia artistică şi chiar teologia. Extrapolând, de la nivelul liric la cel prozaistic, "experimentalismul aprofundează experienţa artistică în sine ca act de investigare angajată şi dramatică a resorturilor intime ale procesului de creaţie"[2]

[1] Mihai Zamfir, *Maestrul din umbra. Proza lui M. Blecher şi proza anilor '30* în *Cealaltă faţă a prozei*, 1988, Editura Eminescu, Bucureşti, Piaţa Scânteii 1, p. 139
[2] Marin Mincu, *Experimentalismul poetic românesc*, Paralela 45, 2006, p 32

Dacă teoria existenţialistă înmugurea pe tărâm german, cei care au pus-o însă în practică în plan literar au fost compatrioţii noştri atunci când:"un grup de prozatori români traducea în literatură aspiraţia ultimă a doctrinei (…), angrenându-se în căutarea unei himere: în dezvăluirea completă, netrucată (cultural) şi autentică (ontologic) a personalităţii umane."[3] Revenind la M. Blecher, acesta pare, alături de Eliade, Camil Petrescu, Holban, Mihail Sebastian şi alţii, aproape unul dintre primii care au aplicat aceste principii experimentaliste ale concluziilor ce decurg din premise.

Întâmplări în irealitatea imediată, o cunoaştere a lumii dincolo de simţurile umane limitate, înlocuieşte reprezentările cu simbolurile cu un puternic caracter conceptual şi nonfigurativ. Semiotica romanului este una complexă şi se manifestă prin structuri care revin în mod imuabil. Pornind de la definiţia saussuriană a semioticii şi limbii ca mijloc de transport a ideilor: "Limba, sau orice alt sistem semiologic, nu este vaporul aflat pe şantier, ci vaporul deja încredinţat mării. Din momentul în care el atinge apa, este zadarnic să credem că i-am putea anticipa drumul, pe motiv că şarpantele din care se compune, de fapt întreaga sa construcţie interioară, realizată după un anumit plan, nu mai au secrete pentru noi. (…)"[4] putem deduce că romanul lui Blecher este un fel de semiotică a suferinţei umane. În toate cele trei romane ale lui Blecher imaginaţia şi obiectivul se inversează. Cosimilitudinile, succesiunea firească şi esenţialitatea se pierd. Dar acest fenomen nu este specific numai scrierilor lui Blecher, ci întregii literaturi a vremii contaminate de starea elucubrantă kafkiană.

Întâmplări în irealitatea imediată se constituie într-o traducere afectivă, inovatoare a unei întregi pleiade de fragmente aparţinând romanelor "experimentaliste ale unui întreg deceniu, oferindu-le o coerenţă nouă şi nebănuită."[5] Prin amalgamarea stilului ionic şi doric, *Întâmplări…* sunt întruparea unui stil autonom, o topografie a sentimentelor celor mai intime. Unul dintre primele clişee ale romanului este acela al disperării individului lăsat de divinitate să se zbuciume, renunţarea la gândirea abstractă şi regăsirea sinelui. Chiar dacă şi alţi autori din aceeaşi perioadă încearcă găsirea ontologică a sinelui, Blecher are capacitatea de a îşi planifica această cădere în abisul conştiinţei în mod lucid. Atât în romanul de debut (*Întâmplări în irealitatea imediată*) cât şi în cel postum (*Vizuina luminată*) există momente de declin psihologic şi fiziologic, constituind o "traiectorie a căderii."[6] Acestea se realizează prin disoluţia personajului-narator dar şi prin intrarea conştiinţei acestuia pe tărâmul lumii interioare, moleculare.

Cel de-al doilea roman, *Inimi cicatrizate* (1937) reuşeşte o rupere de nivel faţă de primul roman, prin introducerea unui timp diegetic mult mai coerent. Dar aceasta pare să fie excepţia stilistică, căci atât primul cât şi ultimul roman semnate de mare suferind sunt bazate pe un timp protoplasmatic. O altă idee recurentă în romanul blecherian este aceea a patologicului care se substituie, în ultimă instanţă, individului. Încercarea disperată a autorului de a-şi transforma suferinţa fizică într-o accedere la suprasensibilul de dincolo de lumea exterioară se traduce prin devenirea gnoseologică a torturii fiziologice. Iar călătoria cunoaşterii se face prin scufundarea în chinul patologic. Ceea ce îl singularizează pe autorul romanului în generaţia literară a contemporanilor este capacitatea de a reflecta propria stare maladivă asupra mediului

[3] Mihai Zamfir, *Maestrul din umbra. Proza lui M. Blecher şi proza anilor '30* în *Cealaltă faţă a prozei*, 1988, Editura Eminescu, Bucureşti, Piaţa Scânteii 1, p. 140
[4] Saussure Ferdinand, *Scrieri de lingvistică generală*, Editura Polirom, 2003, p. 289
[5] Mihai Zamfir, *Maestrul din umbra. Proza lui M. Blecher şi proza anilor '30* în *Cealaltă faţă a prozei*, 1988, Editura Eminescu, Bucureşti, Piaţa Scânteii 1, p. 143
[6] Alina Pamfil, *Poetica alveolarului* în *Spaţialitate şi temporalitate. Eseuri despre romanul românesc interbelic*, Editura Dacopress, Cluj-Napoca, 1993, p. 161

înconjurător. Delimitarea dintre exterior şi interior se estompează iar cele două lumi: obiectivă şi subiectivă ajung să se suprapună. Simptomatologia descrisă de Blecher cu acuitatea unui practician al medicinei nu face decât să întărească convingerea cititorului că descompunerea fizică devine tangibilă şi în lumea exterioară. Şi cine este mai în măsură să detalieze agonia fizică, să croşeteze pe marginea existenţei, decât un autor care îşi începuse studiile medicale, precum Blecher.

La fel de pregnantă ca şi maladia, iubirea este în spaţiul romanelor lui Blecher o modalitate tot de a transcende lumea perceptibilă. Unii critici au asemănat eroticul lui Blecher cu cel al lui Mircea Eliade prin capacitatea erosului de a metamorfoza participanţii, constituindu-se într-un ceremonial iniţiatic. La "marele bolnav", eroticul deschide personajelor calea "misterului fundamental" îndreptându-le paşii către "stupoarea ontologică."[7] Blecher recurge la ironizarea realităţii tocmai pentru a-şi face curajul să o trăiască. Iar persiflarea ia forma mascaradei, a circului, a clovnilor care parodiază căci pentru autorul mutilat de boală "existenţa însăşi devine suportabilă numai în ipostaza ei teatrală. Lumea poate fi privită doar mascată."[8] Întrebându-se care este finalitatea operei blecheriene, Nicolae Balotă, concluzionează: "găsirea unei independenţe pe care existenţa i-o refuza."[9] Poate nu întâmplătoare este paralela pe care N. Balotă o trasează între autohtonul suferind şi Samuel Beckett. Acesta din urmă, suferise o depresie profundă pe care şi-o tratase cu psihanalistul Wilfred Ruprecht Bion. În urma acestei traume, Beckett avea să-şi extindă aria lucrărilor literare spre teatrul absurdului. Stările maladive, fie psihice, fie fizice îi apropie pe protagonist de "chemarea marelui gol tenebros al haosului dinainte de creaţie."[10]

Lumea înconjurătoare este populată de lucruri purtătoare ale unor înţelesuri mai profunde decât pentru ceilalţi. Preferinţa autorului pentru obiectele care degajă un univers interior este confirmată şi de respingerea netemeiniciei şi inutilului. Obiectele nepurtătoare de înţelesuri profunde nu pot intra în butaforia lumii blecheriene. Adevărat "exerciţiu anti-material"[11], *Întâmplări…* sunt populate de lucruri imprevizibile, adesea lipsite de materie ponderabilă. Cel mai bun cadru de existenţa al acestor obiecte deşarte nu poate fi decât iarmarocul sau spaţiile periferice, acolo unde orice este posibil dar, în jurul căreia, precum în jurul unui pivot se roteşte întreaga existenţă. Blecher ne este contemporan prin capacitatea de a desluşi linia fină care se trasează între lumea subtilă guvernată de legi nescrise şi cea obiectivă în care finalităţile sunt perceptibile căci autorul: "ni se relevă totodată ca un spirit persecutat de neliniştea modernă a gratuităţii şi imponderabilităţii noastre spirituale, în contrast cu materialitatea vieţii organice, în care legile, evoluţia şi scopurile sunt vizibile şi constatabile."[12]

Un alt element esenţial al romanelor lui Blecher îl reprezintă atracţia faţă de moarte ca punct terminus al patologiei. Scufundată în incertitudine, moartea nu face decât să ridice întrebări la care nu se poate răspunde atâta timp cât ne aflăm pe celălalt tărâm. Chiar dacă întreaga generaţie literară a anilor '40 va face trimitere la experienţe thanatice, Blecher se individualizează în generaţia sa prin resemnarea de care dă dovadă. Explicaţia este evidentă: în cazul său marea

[7] Mihai Zamfir, *Maestrul din umbra. Proza lui M. Blecher şi proza anilor '30* în *Cealaltă faţă a prozei*, 1988, Editura Eminescu, Bucureşti, Piaţa Scânteii 1, p. 156
[8] Nicolae Balotă, *M. Blecher şi realitatea mediate a creaţiei* în *De la Ion la Ioanide*, Editura Eminescu, 1974, p. 180
[9] Ibidem
[10] Idem, p. 169
[11] Mihai Zamfir, *Maestrul din umbra. Proza lui M. Blecher şi proza anilor '30* în *Cealaltă faţă a prozei*, 1988, Editura Eminescu, Bucureşti, Piaţa Scânteii 1, p. 159
[12] Georgeta Horodincă, *M. Blecher: Delir esenţial* în *Structuri libere*, Editura Mihai Eminescu, 1970, p. 53

trecere nu este doar o pură himeră, ci o realitate cu care autorul trebuie să trăiască permanent. Paludismul la care face trimitere autorul-narator nu este altceva decât tuberculoza osoasă, maladie mortală într-o lume în care antibioticele nu-şi făcuseră apariţia. Seninătatea acceptării morţii capătă la Blecher o valoare cu atât mai dureroasă cu cât acesta era conştient de sfârşitul ce-l aşteaptă. Naraţiunea blecheriană este intermitentă, echivocă şi pansivă. Utilizarea unei aparente originalităţi, a unui "fals pact autobiografic"[13] vin doar să camufleze capacitatea realităţii de a influenţa psihicul şi fizicul.

Existenţa lumii anvizajate de Blecher este o alternare între întreg şi vacuum, o "temporalitate alveolară."[14] Iar vidul existenţial se poate umple doar prin picajul în neant. Scriitorul priveşte lucrurile ca printr-o lupă; lumea exterioră ajunge, însă, să invadeze spaţiul interior al individului, năpădindu-i sinele: "în astfel de mărunte ornamente şi lucruri domestice, regăsesc toată melancolia copilăriei mele şi acea nostalgie esenţială a inutilităţii lumi care mă înconjura de pretutindeni ca o apă cu valurile împietrite."[15] Realitatea şi imaginarul conviețuiesc şi sunt interşanjabile devenind două faţete ale unei alcătuiri cavernoase. Acest spaţiu unic are o funcţie dual pentru acest „Filoctet a cărui viaţă a însemnat un şir al pătimirilor"[16]: pe de o parte devine un loc de refugiu, iar pe de altă parte un spaţiu abisal în care se produce căderea. Hăul lui Blecher este un plin inform, de fapt o "expresie absolută a unui continuum amorf."[17]

Ruperea de nivel logic se realizează pe orizontală prin descompunerea continuumului evenimentelor iar, pe vertical, la nivel temporal, prin instaurarea anacronismului. Romanele lui Blecher încearcă să aducă tainicul la nivelul fiinţei umane şi nu invers:"Opera lui Blecher trebuie înţeleasă ca o tulburătoare aprehensiune a inteligenţei şi sensibilităţii în faţa necunoscutului şi absurdului, ca o căutare şi o presimţire a unei realităţi care ar putea să fie inteligibilă şi pe măsura omului."[18]

Desfiderea convingerilor epocii nu reprezintă, la Blecher dar şi la ceilalţi autori ai vremii o simplă răzvrătire. Aceştia îşi doresc să impună un nou roman care să iasă din şabloanele uzate ale vremii. Ca şi avangardiştii, scriitorii existenţialişti din preajma celui de-al Doilea Război Mondial, se grăbesc să demoleze cutumele unei societăţi anchilozate. Mulţi dintre aceşti "răzvrătiţi" aveau să aibă o existenţă scurtă. Alături de Max Blecher, răpus de flagelul tuberculozei, putem să-i amintim şi pe Anton Holban, decedat în urma unei banale apendicectomii la doar 34 de ani şi pe Mihail Sebastian, lovit de un autoturism. Parcă presaţi de timp, presimţind existenţe scurte, reprezentanţii existenţialismului par să fi mers pe repede înainte. Întreaga generaţia literară a acelor ani îşi populează romanele cu tineri. Explicaţia probabilă este aceea că tineretul este, potrivit autorilor deceniului patru, apt să ducă lupta de emancipare de sub tiparele ruginite ale convenţiilor literare aplicate până atunci. Experimentaliştii îşi îmbracă pagina scrisă în haina confidenţei. La Blecher, poate mai mult decât la orice alt autor contemporan, putem identifica aproape o lipsă a tramei. Precum un păpuşar care

[13] Alina Pamfil, *Metamorfozele configuraţiei spaţio-temporale în romanul românesc interbelic* în *Spaţialitate şi temporalitate. Eseuri despre romanul românesc interbelic*, Editura Dacopress, Cluj-Napoca, 1993, p. 232
[14] Alina Pamfil, *Poetica alveolarului* în *Spaţialitate şi temporalitate. Eseuri despre romanul românesc interbelic*, Editura Dacopress, Cluj-Napoca, 1993, p. 165
[15] Max Blecher, *Întâmplări în irealitatea imediată*, Editura Art, 2009, p. 19
[16] Nicolae Batolă, *M. Blecher şi realitatea mediată a creaţiei*, în *Romanul românesc în secolul XX*, Editura Viitorul Românesc, 1997, p. 117
[17] Alina Pamfil, *Poetica alveolarului* în *Spaţialitate şi temporalitate. Eseuri despre romanul românesc interbelic*, Editura Dacopress, Cluj-Napoca, 1993, p. 180
[18] Georgeta Horodincă, *M. Blecher: Delir esenţial* în *Structuri libere*, Editura Mihai Eminescu, 1970, p. 80

îşi dirijează marionetele, Blecher introduce personajele pe scena romanului o singură dată, rapid, după care le încredinţează obscurităţii din care s-au întrupat.

Departe de a-şi cizela textul în mod excesiv, Blecher creează o literatură redactată cu grija de a ascunde constructele lipsite de logică. Deşi pagina blecheriană explorează zonele ascunse ale subconştientului, suprarealismul autorului nu este de natură a sufoca. Unii exegeţi au văzut în literatura scriitorului de sorginte kafkiană un model literar pe care tinerii generaţiei l-au urmat. Noutatea pe care această "statuie vie a durerii"[19] a adus-o literaturii române este trăirea vieţii nu artistic ci ca experienţă intimă. Permanenta interpretare a obiectivului prin prisma unei cunoaşteri intime "căpătată din ascunzişurile cele mai profunde ale propriului suflet"[20] îl pun pe scriitorul român în descendenţa lui Marcel Proust şi Andre Gide. Concepţia centrală a prozei lui Blecher este necesitatea devoalării individualităţii. Max Blecher a fost perceput de critică drept un premergător al oniricului şi suprarealismului, în orice caz un deschizător de drumuri în literatura română. Ceea ce aduce novator Blecher este "instaurarea supremaţiei evenimentului psihologic."[21] Pe măsură ce adultul se detaşează de candoarea copilăriei, incertitudinea devine mai apăsătoare, fiinţa umană se adânceşte în distopie:"(…) evoluţia de la copilărie la adolescent a însemnat o scădere continuă a lumii şi, pe măsură ce lucrurile se organizau în jurul meu, aspectul lor inefabil dispărea precum o suprafaţă lucioasă care se abureşte."[22]

Literatura lui Blecher vine să scuture conştiinţa umană din inerţia în care îl scufundă viaţa modernă. Romanele sale înlătură vălul societăţii moderne care se aşează încet dar sigur pe ochii tranchilizaţi al omenirii: (…) ne deschide orizonturi noi" şi ne zădărniceşte în încercarea de a ne prăbuşi "mulţumiţi în propria noastră ignoranţă şi mărginire."[23] Cu cât luciditatea asupra lumii obiective creşte, cu atât caracterul ireal îşi înteţeşte puterea, lumea devenind un "straniu amestec de preciziune şi vis."[24] Autorul îşi poate redobândi luciditatea înfruntând lumea înconjurătoare. Acest aspect îl pune pe autorul analizat mai degrabă în descendenţa psihanalizei freudiene decât în cea a suprarealismului literar.[25]

BIBLIOGRAFIE

Balotă, Nicolae, *De la Ion la Ioanide*, Editura Eminescu, 1974

Batolă, Nicolae, *Romanul românesc în secolul XX*, Editura Viitorul Românesc, 1997

Blecher, Max, *Întâmplări în irealitatea imediată*, Editura Art, 2009

Horodincă, Georgeta, *Structuri libere*, Editura Mihai Eminescu, 1970

Mincu, Marin, *Experimentalismul poetic românesc*, Paralela 45, 2006

Pamfil, Alina, *Spaţialitate şi temporalitate. Eseuri despre romanul românesc interbelic*, Editura Dacopress, Cluj-Napoca, 1993

Pană, Saşa, *Prezentări*, Ediţie îngrijită de Vladimir Pană şi Ion Pop, Biblioteca Bucureştilor, 2012

[19] Saşa Pană, *Cu inima lângă M. Blecher*, în *Prezentări*, Ediţie îngrijită de Vladimir Pană şi Ion Pop, Biblioteca Bucureştilor, 2012, p. 153

[20] Mihai Ralea, *Portrete, cărţi, idei*, Editura pentru Literatură Universitară, Bucureşti, 1966, p. 125

[21] Alina Pamfil, *Metamorfozele configuraţiei spaţio-temporale în romanul românesc interbelic* în *Spaţialitate şi temporalitate. Eseuri despre romanul românesc interbelic*, Editura Dacopress, Cluj-Napoca, 1993, p. 229

[22] M. Blecher, *Pentru şi contra umanismului*, *Frize*, an II, nr. 3, 1 aprilie 1935 preluat în Georgeta Horodincă, *M. Blecher: Delir esenţial* în *Structuri libere*, Editura Mihai Eminescu, 1970, p. 72

[23] Georgeta Horodincă, *M. Blecher: Delir esenţial* în *Structuri libere*, Editura Mihai Eminescu, 1970, p. 63

[24] M. Sebastian, *M. Blecher*, în *Viaţa românească*, iulie, 1938, preluat în Georgeta Horodincă, *M. Blecher: Delir esenţial* în *Structuri libere*, Editura Mihai Eminescu, 1970, p. 73

[25] Georgeta Horodincă, *M. Blecher: Delir esenţial* în *Structuri libere*, Editura Mihai Eminescu, 1970, p. 75

Ralea, Mihai *Portrete, cărţi, idei*, Editura pentru Literatură Universitară, Bucureşti, 1966
Saussure, Ferdinand, *Scrieri de lingvistică generală*, Editura Polirom, 2003
Zamfir, Mihai, *Cealaltă faţă a prozei*, Editura Eminescu, Bucureşti, Piaţa Scânteii 1, 1988

AKNOWLEDGEMENT

Lucrarea a fost elaborată în perioada de sustenabilitate a proiectului cu titlul ***"Studii doctorale și postdoctorale Orizont 2020: promovarea interesului național prin excelență, competitivitate și responsabilitate în cercetarea științifică fundamentală și aplicată românească",*** număr de identificare contract POSDRU/159/1.5/S/140106. Proiectul a fost cofinanţat din Fondul Social European prin Programul Operaţional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013. **Investeşte în Oameni!**